

۱۳۱۱/۱۳۳۲
۱۳۱۱/۹

۱۳۱۱/۹

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

گروه علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی آموزشی

بررسی راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان استان
چهار محال و بختیاری

استادان راهنما:

دکتر سید مصطفی شریف خلیفه سلطانی

دکتر حسنعلی بختیار نصر آبادی

استاد مشاور:

دکتر سید ابراهیم میر شاه جعفری

پژوهشگر:

فلورا بهارلویی

شهریورماه ۱۳۸۷

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۳

۱۰۶۷۸۴

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری‌های ناشی از تحقق موضوع این پایان‌نامه متعلق
به دانشگاه اصفهان می‌باشد

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

گروه علوم تربیتی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی برنامه ریزی آموزشی
فلورا بهارلوئی
تحت عنوان
بررسی راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان استان
چهارمحال و بختیاری

در تاریخ ۸۷/۶/۳۱ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

استادان راهنمای پایان نامه دکتر سیدمصطفی شریف خلیفه سلطانی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء

دکتر حسنعلی بختیار نصرآبادی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء

استاد مشاور پایان نامه دکتر سیدابراهیم میرشاه جعفری با مرتبه ی علمی دانشیار امضاء

استاد داور داخل گروه دکتر محمدجواد لیاقتدار با مرتبه ی علمی استادیار امضاء

استاد داور خارج از گروه دکتر لطفعلی عابدی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء

امضای مدیر گروه

سپاس

سپاس بیکران به درگاه حق تعالی ، او که قطره ای از اقیانوس بیکران علم خویش را بر من عنایت فرموده، تا پیوسته با عشق و علاقه به فکر بهره گیری از قطره ای دیگر باشم.

بدین وسیله

از تمامی اساتید گرانمایه، آنان که مرا با سرزمین علم و معرفت آشنا ساختند، آنان که در طول دوران تحصیل افتخار شاگردی آنان را داشته ام و در این راه، با رهنمودهای ارزشمندانه شان مرا مورد لطف و عنایت قرار دادند کمال تشکر و سپاس را دارم.

از راهنمایی و مساعدت استادان گرانقدر ، جناب آقای دکتر سیدمصطفی شریف و جناب آقای دکتر حسنعلی بختیار نصرآبادی، که بزرگوارانه راهنمایی این پایان نامه را تقبل فرمودند و با سعه صدر ، استادانه، در کمال متانت و بردباری و با روشنگری ها و ارشادات محققانه خود زمینه بهتر شدن آن را فراهم نمودند از صمیم قلب و عمق وجود تشکر می نمایم.

از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سیدابراهیم میرشاه جعفری که با راهنمایی های سودمند و استادانه خود اسباب به ثمر رسیدن و غنا بخشیدن به محتوای این رساله را فراهم نمودند تشکر و سپاس خود را از صمیم قلب به جامی آورم.

همچنین از تمامی کسانی که به نحوی مرا یاری داده اند از جمله دوستان عزیزیم سرکار خانم زینب اطهری و سرکار خانم افسانه عبدلی قدردانی می کنم و امیدوارم که همواره ستوده ترین توفیقات الهی شامل حالشان باشد.

تقدیم به:

مجموعه فراهم آمده را تقدیم میکنم به جویندگان حقیقت،
شیفتگان دانش، عاشقان ادب و هنر و همه دست اندرکاران تعلیم
و تربیت و در یک کلام تقدیم به کسانی که اندیشیدن را به ما
آموختند نه اندیشه ها را.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان استان چهارمحال و بختیاری بوده است. در این پژوهش به لحاظ ماهیت موضوع و اهداف پژوهش از روش توصیفی-پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش معلمان مقاطع سه گانه ابتدایی، راهنمایی و متوسطه استان چهارمحال و بختیاری بودند؛ که جمعیت آنها ۹۴۷۴ نفر بود و با استفاده از فرمول محاسبه‌ی حجم نمونه، نمونه آماری ۲۴۰ نفر انتخاب شد. مدرسان تربیت معلم و کارشناسان پژوهشی بخش دیگری از جامعه آماری بوده‌اند که با آنها مصاحبه انجام شد. برای نمونه‌گیری در بخش کمی روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و در بخش کیفی روش هدفمند به کار رفته است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات از دو روش کمی و کیفی استفاده شده است. در بخش کمی از پرسشنامه محقق ساخته شامل سوالات بسته پاسخ با سبک لیکرت و سوالات چند گزینه‌ای و در بخش کیفی از مصاحبه نیمه‌سازمان یافته استفاده شده است. به منظور برآورد روایی سوالات پرسشنامه و مصاحبه از روایی محتوا استفاده شده است. اعتبار پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۸) محاسبه گردیده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه، با استفاده از برنامه نرم افزاری SPSS_{۱۳} از آمار توصیفی و استنباطی و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات مصاحبه از روش مقوله بندی استفاده شده است. نتایج نشان داد، میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه‌های تشخیص مسئله، تغییر مسئله، ارزیابی مسئله، برنامه ریزی تدریس، فعالیت های آگاهانه، فعالیت های گروهی، انگیزه ارتقای حرفه ای و تعهد نسبت به بهبود آموزش، بیشتر از میانگین فرضی (۳) است. بنابراین راهکارهای مطرح شده در این حیطه ها از لحاظ مؤثر بودن در نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی بالاتر از سطح متوسط می باشد. همچنین بین نظرات پاسخ دهندگان در خصوص راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه‌های هشتگانه مذکور تفاوت وجود داشته است ($P = 0/01$). در میان حیطه های هشتگانه فوق حیطه تشخیص مسئله بالاترین میانگین نمره را داشته است (۳/۸۷). همچنین بین نظرات پاسخ دهندگان در خصوص راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان بر حسب جنسیت تفاوت مشاهده شده است ($P \leq 0/05$). اما بین نظرات پاسخ دهندگان در خصوص راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان بر حسب رشته تحصیلی، مدرک تحصیلی، سابقه خدمت و مقطع تحصیلی تفاوت معناداری مشاهده نشده است.

کلید واژه ها: پژوهش، اقدام پژوهی، تفکر، نهادینه سازی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	مقدمه
۳	۱-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی
۵	۱-۲- اهمیت و ارزش تحقیق
۸	۱-۳- هدف‌های تحقیق
۹	۱-۴- سؤال‌های تحقیق
۱۰	۱-۵- تعاریف نظری و عملیاتی
۱۰	۱-۵-۱- تعریف مفهومی و نظری متغیرها
۱۲	۱-۵-۲- تعریف عملیاتی
	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۱۳	مقدمه
۱۵	۱-۲- رسالت آموزش و پرورش
۱۶	۱-۱-۲- نقش آموزش و پرورش در دستیابی به اهداف توسعه
۱۷	۲-۱-۲- جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش
۲۰	۲-۲- آموزش و برنامه‌ریزی آموزشی
۲۳	۲-۲-۱- برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش
۲۵	۲-۲-۲- برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهش
۲۷	۲-۲-۳- پژوهش
۲۸	۲-۳-۱- انواع پژوهش
۳۰	۲-۳-۲- سطوح پژوهش در آموزش
۳۱	۲-۳-۳- نقش‌های پژوهشی معلم
۳۳	۲-۴-۱- اقدام‌پژوهی
۳۳	۲-۴-۱-۱- تعریف اقدام‌پژوهی
۳۷	۲-۴-۲- ویژگی‌های اقدام‌پژوهی
۴۰	۲-۴-۳- چرخه اقدام‌پژوهی
۴۴	۲-۴-۴- معلمان و ضرورت‌های حرفه معلمی

عنوان	صفحه
۲-۴-۵- اهمیت اقدام پژوهی در حرفه معلمی	۴۵
۲-۴-۶- اقدام پژوهی و کیفیت نظام آموزشی	۴۸
۲-۴-۷- معلم پژوهنده	۵۰
۲-۵- پژوهش‌های انجام شده	۵۲
۲-۵-۱- پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور	۵۲
۲-۵-۲- پژوهش‌های انجام شده در خارج از کشور	۵۹
نتیجه‌گیری	۶۲

فصل سوم: روش تحقیق

مقدمه	۶۴
۳-۱- نوع تحقیق	۶۴
۳-۲- جامعه آماری	۶۵
۳-۳- تعیین حجم نمونه	۶۶
۳-۴- روش نمونه‌گیری	۶۶
۳-۵- نمونه آماری پژوهش	۶۷
۳-۶- ابزار جمع‌آوری اطلاعات	۶۸
۳-۷- روایی ابزار اندازه‌گیری	۶۹
۳-۸- پایایی ابزار اندازه‌گیری	۶۹
۳-۹- فرآیند جمع‌آوری داده‌ها	۷۰
۳-۱۰- روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها	۷۱
جمع‌بندی	۷۲

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

مقدمه	۷۳
۴-۱- توصیف ویژگی‌های نمونه آماری	۷۴
۴-۲- توصیف داده‌ها	۷۷
۴-۳- تحلیل داده‌ها	۹۳
۴-۴- داده‌های دموگرافیک پژوهش	۹۸
نتیجه‌گیری	۱۰۳

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

مقدمه	۱۰۴
۱-۵- خلاصه ای از بیان مسئله و روش اجرای تحقیق	۱۰۴
۲-۵- نتیجه گیری از یافته های تحقیق	۱۰۶
۱-۲-۵- سؤال اول	۱۰۶
۲-۲-۵- سؤال دوم	۱۰۷
۳-۲-۵- سؤال سوم	۱۰۹
۴-۲-۵- سؤال چهارم	۱۱۰
۵-۲-۵- سؤال پنجم	۱۱۲
۶-۲-۵- سؤال ششم	۱۱۳
۷-۲-۵- سؤال هفتم	۱۱۵
۸-۲-۵- سؤال هشتم	۱۱۶
۹-۲-۵- سؤال نهم	۱۱۸
بحث و نتیجه گیری	۱۱۹
۳-۵- محدودیت های تحقیق	۱۲۰
۴-۵- پیشنهادات کاربردی	۱۲۱
۵-۵- پیشنهادهای پژوهشی	۱۲۲
پیوست ها	۱۲۴
منابع و ماخذ	۱۴۸

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۴۰.....	شکل (۱-۲) چرخه اقدام پژوهی.....
۴۱.....	شکل (۲-۲) فرایند اقدام پژوهی.....
۴۲.....	شکل (۳-۲) چرخه اقدام پژوهی.....
۴۲.....	شکل (۴-۲) چرخه اقدام پژوهی.....
۴۳.....	شکل (۵-۲) چرخه اقدام پژوهی.....
۷۴.....	شکل (۱-۴) توزیع معلمان برحسب جنسیت.....
۷۵.....	شکل (۲-۴) توزیع معلمان برحسب مدرک تحصیلی.....
۷۶.....	شکل (۳-۴) توزیع معلمان برحسب رشته تحصیلی.....
۷۷.....	شکل (۴-۴) توزیع معلمان برحسب سابقه خدمت.....
۹۷.....	شکل (۵-۴) مقایسه میانگین نمره مؤلفه های مؤثر در نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان.....
۹۸.....	شکل (۶-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان مرد و زن.....
۹۹.....	شکل (۷-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب رشته تحصیلی.....
۱۰۰.....	شکل (۸-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب مدرک تحصیلی.....
۱۰۱.....	شکل (۹-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب سابقه خدمت.....
۱۰۲.....	شکل (۱۰-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب مقطع تحصیلی.....

فهرست جدولها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۳) توزیع جامعه آماری معلمان به تفکیک جنسیت و دوره تحصیلی	۶۵.....
جدول (۲-۳) معلمان شرکت کننده در پژوهش به تفکیک جنسیت و دوره تحصیلی در استان چهار محال و بختیاری	۶۷.....
جدول (۳-۳) توزیع سؤال های پرسشنامه در حیطه های هشت گانه	۶۸.....
جدول (۱-۴) توزیع معلمان بر حسب جنسیت	۷۴.....
جدول (۲-۴) توزیع معلمان بر حسب مدرک تحصیلی	۷۴.....
جدول (۳-۴) توزیع معلمان بر حسب رشته تحصیلی	۷۵.....
جدول (۴-۴) توزیع معلمان بر حسب سابقه خدمت	۷۶.....
جدول (۵-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه تشخیص مسئله	۷۷.....
جدول (۶-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه تشخیص مسئله	۷۸.....
جدول (۷-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه تغییر مسئله	۷۹.....
جدول (۸-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه تغییر مسئله	۸۰.....
جدول (۹-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه ارزیابی مسئله	۸۱.....
جدول (۱۰-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه ارزیابی مسئله	۸۲.....
جدول (۱۱-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه برنامه ریزی تدریس	۸۳.....
جدول (۱۲-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه برنامه ریزی تدریس	۸۴.....
جدول (۱۳-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه فعالیت های آگاهانه	۸۵.....
جدول (۱۴-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه فعالیت های آگاهانه	۸۶.....
جدول (۱۵-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوال های مربوط به حیطه فعالیت های گروهی	۸۷.....
جدول (۱۶-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه فعالیت های گروهی	۸۸.....
جدول (۱۷-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه انگیزه ارتقاء حرفه ای	۸۹.....
جدول (۱۸-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه انگیزه ارتقای حرفه ای	۹۰.....
جدول (۱۹-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالهای مربوط به حیطه تعهد نسبت به بهبود آموزش	۹۱.....
جدول (۲۰-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ مصاحبه شوندگان در حیطه تعهد نسبت به بهبود آموزش	۹۲.....
جدول (۲۱-۴) تجزیه و تحلیل یافته های حاصل از سؤال های باز پاسخ	۹۳.....

عنوان

صفحه

جدول (۲۲-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه تشخیص مسئله با میانگین فرضی ۳.....	۹۳
جدول (۲۳-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه تغییر مسئله با میانگین فرضی ۳.....	۹۴
جدول (۲۴-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه ارزیابی مسئله با میانگین فرضی ۳.....	۹۴
جدول (۲۵-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه برنامه‌ریزی تدریس با میانگین فرضی ۳.....	۹۵
جدول (۲۶-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه فعالیت‌های آگاهانه با میانگین فرضی ۳.....	۹۵
جدول (۲۷-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه فعالیت‌های گروهی با میانگین فرضی ۳.....	۹۵
جدول (۲۸-۴) مقایسه میانگین نمره راهکار های نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه انگیزه ارتقای حرفه ای با میانگین فرضی ۳.....	۹۶
جدول (۲۹-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه تعهد نسبت به بهبود آموزش با میانگین فرضی ۳.....	۹۶
جدول (۳۰-۴) مقایسه میانگین نمره مؤلفه های مؤثر در نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان.....	۹۷
جدول (۳۱-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان مرد و زن.....	۹۸
جدول (۳۲-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب رشته تحصیلی.....	۹۹
جدول (۳۳-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب مدرک تحصیلی.....	۱۰۰
جدول (۳۴-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب سابقه خدمت.....	۱۰۱
جدول (۳۵-۴) مقایسه میانگین نمره راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی از دیدگاه معلمان برحسب مقطع.....	۱۰۲

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

امروزه دیگر پژوهش یک گزینه انتخابی نیست، یک ضرورت برای رسیدن به یک جامعه پیشرفته و توسعه یافته است. از یک سو پژوهش با اهداف و آرمان‌ها درگیر است و از سوی دیگر به دنبال راهکارها و راه‌حل‌هایی برای رسیدن به این هدف‌ها و تحقق اهداف است، همه پژوهش‌ها به دنبال تولید و خلق دانش و به کارگیری دانش برای حل مسائل و مشکلات جامعه و رفع ابهامات و مسائلی است که با آن درگیریم (عباسی، ۱۳۸۱، ص ۱۱).

اساسی‌ترین نهادی که در شکل‌گیری جامعه نقش دارد، آموزش و پرورش است. از نهاد مقدسی چون آموزش و پرورش انتظار می‌رود که در حکم هادی و راهنما، در توسعه علم و دانش و پرورش ذهن علمی و اخلاقی انسان‌ها در جامعه، با توانایی عمل کند. بنابراین بهترین سرمایه‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باید به این نهاد اختصاص داده شود (صدیق میرعظیمی، ۱۳۸۶، ص ۴۵).

بشر امروز به خوبی دریافته است که تحول در آموزش و پرورش پیش‌نیازی برای پاسخگویی به چالش‌های علمی، صنعتی، اقتصادی، اجتماعی، اخلاقی و دستیابی به توسعه پایدار است. وقتی به اهمیت پژوهش‌ها در آموزش و پرورش و تصمیمات متعاقب آن بیشتر پی می‌بریم که به این نکته توجه کنیم که هر حرکت و تصمیم آموزش و پرورش از بالاترین سطح تا سطح اجرایی که یک کلاس درس است، طیف وسیعی از

افراد جامعه را در حال حاضر و همچنین کل جامعه آینده را به طور کامل و وسیع تحت تأثیر قرار می‌دهد (کیامنش، ۱۳۷۷، ص ۱۵).

پژوهش در آموزش و پرورش، تسهیل فعالیت‌های آموزشی را برای نیل به یک محیط یادگیری اثربخش دنبال می‌کند. این حوزه از فعالیت در آموزش و پرورش یک صد سال گذشته در مسیر بهبود و تکامل روش شناختی و سازمانی هر چه بیشتر در حرکت بوده است (ساک، ۱۳۸۵، ص ۶۹).

کارگزار اصلی تعلیم و تربیت معلم است و تحقق اهداف متعالی نظام تعلیم و تربیت به واسطه معلم صورت می‌گیرد. نویسندگان کتاب جهان در آستانه قرن بیست و یکم وقتی به مبحث نقش و هدف آموزش و پرورش می‌رسند، مهم‌ترین شرط جلوگیری از فاجعه‌هایی که در پیش روی بشریت وجود خواهد داشت را آموزش و پرورش انسان دانسته‌اند (رحمانی، ۱۳۸۳، ص ۶). شکی نیست که مهم‌ترین و اساسی‌ترین رکن نظام پژوهشی را نیروی انسانی پژوهشگری که از توانایی‌ها، قابلیت‌ها و مهارت‌های لازم پژوهشی برخوردار باشد، تشکیل می‌دهد. آموزش و پرورش نیاز گسترده‌ای به تربیت نیروی انسانی پژوهشگر دارد. روشن است که تا نسبت به رفع این نقیصه اهتمام کافی نشود، هیچ‌گاه پژوهش به عنوان یک فعالیت درون‌زاد در آموزش و پرورش قلمداد نخواهد شد (مهر محمدی، ۱۳۷۹، ص ۱۲۸).

بنا کردن آموزش بر تفکر و تحقیق در شرایط کنونی انفجار اطلاعات و کمبود فرصت معلمان برای کسب اطلاعات لازم در حوزه تخصصی خویش، اهمیتی مضاعف دارد. آموزش و اشاعه روش‌های پژوهش در میان معلمان از جمله فرصت‌هایی است که به توسعه فرهنگ پژوهش در نظام آموزشی منجر خواهد شد (عابدی، ۱۳۸۲، ص ۴۹). ایده معلم به عنوان پژوهشگر گسترش یافته و اقدام پژوهی^۱ به عنوان راهی مفید در آموزش حرفه‌ای مطرح شده است (مک نیف^۲، ۲۰۰۲، ص ۶).

اقدام پژوهی فرایندی است که معلمان را برای کشف راه‌های بهبود عملکرد خود و پیشرفت موفقیت‌آمیز دانش‌آموزان توانمند می‌سازد. آنها تأثیر تصمیم‌های خود را روی یادگیری دانش‌آموزان بررسی می‌کنند و بینش‌های با ارزشی در مورد عمل خود کسب می‌کنند و در نتیجه تدریس تغییر می‌یابد و به تبع آن معلم و دانش‌آموز به موفقیت می‌رسند (الیوت^۳، ۲۰۰۷، ص ۴۱).

حال، با توجه به اینکه اقدام پژوهی رویکردی است که به توسعه حرفه‌ای معلم می‌انجامد. این سؤال مطرح می‌شود، که چه راهکارهایی برای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان وجود دارد؟ در پاسخ به این

^۱ - Action Research

^۲ - Mc Niff

^۳ - Elliot

سؤال محقق به بررسی راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در معلمان پرداخته است. در این فصل، ابتدا به شرح و بیان مسأله پژوهش پرداخته می‌شود، سپس اهمیت و ارزش موضوع روشن می‌گردد و در پایان پس از ذکر اهداف و سؤالات پژوهش به تعاریف نظری و عملیاتی واژه‌های کلیدی پرداخته خواهد شد.

۱-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی

راه تربیت انسان، راهی است که از فکر می‌گذرد، زیرا انسان موجودی است متفکر که با اندیشه زندگی می‌کند. اندیشه و تفکر توانسته وی را به کشف مجهولات زیادی برساند و راه‌های بهتر زیستن را بیاموزد. دیویی^۱ (۱۳۵۵) جریان تفکر را منشأ منطق، تحقیق و استفاده از روش علمی می‌داند بر این اساس تحقیق همان تفکر است، و روش علمی مراحل تحقیق و تفکر می‌باشد (ص ۳). عمل فکورانه معرف مهم‌ترین، شاخص‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین فعالیت در جریان برنامه‌ریزی است. بنابراین طبیعی می‌نماید که در شرح و بسط کیفیت یا چگونگی اجرای فرآیند پژوهش، عمل فکورانه به عنوان شاه بیت نظریه در کانون توجه شواب^۲ قرار گیرد (مهرمحمدی، ۱۳۸۱، ص ۲۵).

توسعه‌ی پایدار بدون آموزش و هر دو بدون نهادی شدن پژوهش به فعل در نمی‌آید. به نظر می‌رسد اولین شرط گسترش تحقیقات اعتقاد به تحقیق است. یعنی قبول این اصل که اصلاح، بهبود و پیشرفت اجزای نظام آموزش کشور منوط به تحقیقات آموزشی و پرورشی، و به کارگیری آن است. این اعتقاد باید در سطح جامعه و در میان قشرهای مختلف به خصوص قشر تصمیم‌گیرنده به وجود آید (ایرانی و بختیاری، ۱۳۸۲، ص ۳۱). مأموریت نظام‌های پژوهشی مربوط به قلمروهای انسانی و اجتماعی، منحصر به مجموعه‌ای از پژوهش‌های علمی و آکادمیک که با معیارهای فنی و آماری انجام می‌شود، نیست. وضع مطلوب در چنین نظام‌های پژوهشی، در گرو ترکیب و تلفیق پژوهش‌های علمی متکی به اصول و ضوابط شناخته شده با هدف دستیابی به شناخت و در نتیجه برخورداری از توان اعمال کنترل معقول بر موقعیت پیش از اقدام و هم‌چنین اقدام متکی به بصیرت حاصل از تجارب گذشته خود و دیگران به شکل نظام نیافته اما در بستری پژوهشگرانه است. رویکرد اخیر را اصطلاحاً رویکرد اقدام‌پژوهی یا پژوهش حین عمل می‌نامند (مهرمحمدی، ۱۳۷۹، ص ۱۴۲). اصطلاح اقدام‌پژوهی ریشه در آثار روان‌شناس اجتماعی معروف کورت لوین^۳ دارد و با تلاش‌های وی در دهه‌ی آخر ۱۹۳۰ آغاز شد. لوین

^۱ - Dewey

^۲ - Schwab

^۳ - Kurt Lewin

در مطالعات خود نیاز به بررسی شرایط لازم برای تغییر اجتماعی مثبت را متذکر گردید (هالس^۱، ۱۹۹۸، شارع پور، ۱۳۸۵، ص ۱۳۷). نوفکه^۲ (۱۹۹۰) معتقد است در عبارات لوین در خصوص اقدام پژوهی، به طور واضح بر ایجاد تغییر، انجام اقدامات، جمع آوری دقیق اطلاعات از تلاش‌ها و ارزشیابی آنها تمرکز شده است (ص ۵۳). در واقع اقدام پژوهی برگرفته از ادبیات جدید اصلاحی آموزشی است که معلمان را به تجدیدنظر در برنامه‌ریزی درسی، بهبود محیط کار، تدریس تخصصی و بهبود خط‌مشی تشویق می‌کند. به عبارت دیگر اقدام پژوهی دارای یک چرخه منطقی است که بدون توجه به آن نمی‌توان به فهم دقیق رسید. گریفت^۳ (۱۹۹۰) چرخه‌ی اقدام پژوهی را شامل سه حلقه می‌داند بدین صورت که یک حلقه درونی نمایانگر اقدام، حلقه میانی تفکر در لحظه اقدام و یک حلقه بیرونی که نشانگر تفکر بلندمدت است. او شرح می‌دهد که پژوهش از طریق کوشش و خطا در یک مارپیچ خود بازتاب برنامه‌ریزی، اقدام، مشاهده و تفکر پیش می‌رود. در این مارپیچ هر لحظه باز خورد به طریق مختلفی صورت می‌گیرد. این امر به منزله دنیای واقعی است که سرشار از تفکر، عمل و تصحیح عمل است (ص ۴۳). چرخه اقدام پژوهی علاوه بر این که روش‌هایی برای ارائه پژوهش می‌باشند، راه‌هایی برای نظم بخشیدن به تفکر اقدام پژوهی و هم‌چنین فرآیند تحقیق می‌باشد.

در عصر حاضر، معلمان بیشترین نقش را در انتخاب و انتقال عناصر فرهنگی و دستاوردهای علمی و فنی و تجارب بشری به نسل نوحاسته بر عهده دارند. علاوه بر نقش‌های هدایتی، حمایتی و تقویتی، سازمان دادن به فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان و رشد هماهنگ ابعاد وجودی آنان نیز به عهده معلمان است. باید توجه داشت که تعلیم یک حرفه خدمات انسانی است و معلمان نباید هرگز از مسئولیت خود برای برنامه‌ریزی و طراحی مداخلات رفتاری باز بمانند. رشد حرفه‌ای و شخصی همیشه مستلزم آزمون و خطا، تفکر و تمایل تغییر است (فنینور^۴، ۱۳۸۱، ص ۲۱۷). والر^۵ (۲۰۰۴) از اهمیت ویژگی‌های شخصی، ارتباطات حرفه‌ای، تجارب حرفه‌ای، و نوع تفکر آنها نسبت به پژوهش به عنوان عوامل تأثیر مشارکت در پژوهش نام می‌برد. وی هم‌چنین برگزاری دوره برای معلمان، علاقه معلمان به داشتن اطلاعات دائمی و مرتب درباره عملکرد خود و توانایی برای تأثیرگذاری در آموزش را عامل درگیری معلمان با پژوهش می‌داند (به نقل از وات کینز^۶، ۲۰۰۶، ص ۱۴). معلمان در درجه نخست باید از درون، احساس تعهد و تعلق کنند و بخواهند که برای اصلاح امر آموزش دست به

^۱ - Halsell

^۲ - Noffke

^۳ - Grefit

^۴ - Fennimor

^۵ - Waller

^۶ -Watkins

پژوهش بزنند. نیاز به تغییر باید سرپای معلم را فرا گیرد و دغدغه تغییر و تحول داشته باشد تا به پژوهش روی آورد. اگر معلمان باور درونی به ارزش تغییر پیدا کنند و انگیزه‌ای برای بهسازی و اثربخشی در آموزش داشته باشند می‌توان از آنان پژوهشگر ساخت (کادنو^۱، ۲۰۰۶، ص ۴۶۹، قاسمی پویا، ۱۳۸۲، ص ۴۵). بنابراین آنچه حائز اهمیت است ایجاد تفکر پژوهشی در معلمان است. تفکر پژوهشی به معنی کاربرد مراحل روش علمی در زندگی، به عبارت دیگر ورود روش علمی به زندگی و همچنین استفاده کاربردی و عملی از آموخته‌های علمی در زندگی می‌باشد. اقدام پژوهی یا معلم پژوهنده، رویکردی آموزشی و پژوهشی است که هدف از آموزش و به کارگیری آن حل چالش‌ها و مسائلی است که معلمان در حین عمل و به ویژه در فرآیند یاددهی - یادگیری با آن مواجه می‌شوند. یعنی معلم به شیوه‌ای علمی و پژوهشی در فرآیندی نظام‌مند، ضمن تمرکز بر چالش‌های پیش‌رو با پرورش فرضیاتی درباره‌ی آنها در ذهن خود، به جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی آنها پرداخته و آنها را به آزمون بگذارد و بدین وسیله ضمن دسترسی به راه‌حل‌های مناسب و به کارگیری آن، به حل مشکلات و موانع موجود بپردازد و با بهسازی فرآیند آموزش، به تحقق یادگیری مناسب‌تر و مطلوب‌تر دست یابد (شریعت زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۰). در واقع تفکر اقدام پژوهی می‌تواند موجب رغبت معلمان به انجام این گونه تحقیقات گردد. هر رویکردی در پژوهش نیازمند آشنایی با روش‌ها و الگوها و مهارت‌هایی است که لازم است پژوهشگر نسبت به آنها آگاهی و شناخت کافی داشته باشد تا بدین طریق، عمل نهادینه‌سازی انجام شود. حال این سؤال مطرح است که برای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در بین معلمان چه راهکارها و اقداماتی مفید است؟ پژوهش حاضر درصدد بررسی راهکارهای نهادینه کردن تفکر اقدام پژوهی در حیطه تشخیص مسئله، ارزیابی مسئله، برنامه‌ریزی تدریس، فعالیت‌های آگاهانه، فعالیت‌های گروهی، ارتقای انگیزه حرفه‌ای و تعهد نسبت به بهبود آموزش در بین معلمان استان چهارمحال و بختیاری می‌باشد.

۱-۲- اهمیت و ارزش تحقیق

با توجه به اهمیت اساسی آموزش و پرورش برای جوامع بشری و تغییر و تحولاتی که از این راه به دست می‌آید. لازم و ضروری به نظر می‌رسد که بشر دست به آزمایش و کنجکاوی بزند و این نهاد سازنده را برای خود نمایان‌تر و آشکارتر سازد، این آگاهی جز با انجام پژوهش در این سازمان میسر نمی‌گردد. ژان پیاژه درباره‌ی جایگاه معلم در نظام آموزش و پرورش در کتاب روانشناسی و دانش آموزش و پرورش، می‌نویسد: «زیباترین

^۱ - Cadno

اصلاح و بازسازی آموزش و پرورش، در صورتی که معلم به تعداد کافی و با کیفیت مطلوب در اختیار نباشد، با شکست روبه رو خواهد شد» (صافی، ۱۳۸۲، ص ۱۴).

معلمان فاقد مهارت‌های حرفه‌ای و نگرشی در مورد مدیریت رفتار، ممکن است به کنترل و اطاعت، بیشتر از رابطه بین رفتار مناسب با وظایف آموزشی جالب و پاداش‌دهنده توجه کنند. یک روش برای نزدیکی به چالش جذاب رفتار، انجام دادن تفکرات و پژوهش‌های علمی در مسائل، قبل از مواجه شدن با آنها می‌باشد (فنی‌مور، ۱۳۸۱، ص ۲۰۷، کلیفورد^۱، ۲۰۰۸، ص ۵). زمانی می‌توان از معلمان دارای بینش علمی و ماهر و فکور سخن گفت که همگی آنها درگیر پژوهش کلاسی شوند، و بکوشند با استفاده از روش‌ها و منابع گوناگون علمی، همواره در کلاس و مدرسه تغییر و تحول ایجاد کنند. تا خود معلم محقق و اندیشه‌گر نشوند، تحول در آموزش و پرورش بعید به نظر می‌رسد (امیرحسینی، ۱۳۸۴، ص ۳۲). رویکرد معلم پژوهنده یا اقدام پژوهی، هسته مرکزی اندیشه‌ی معلمان حرفه‌ای است. معلمی که در بطن مسائل کلاس قرار دارد، بیش از هر کس دیگر صلاحیت و شایستگی شناسایی مسئله، تجزیه و تحلیل، ارزش‌یابی و ارائه راه‌حل برای بهبود شرایط یاددهی - یادگیری را دارد. معلم پژوهنده کسی است که برای بهبود موقعیت تدریس، جسارت عدول از قواعد یا رویه‌های شناخته شده‌ی حرفه معلمی را دارد یا دست کم از توان و قابلیت تعدیل آنها به تناسب شرایط و موقعیت خاص ویژه‌ی کلاس درس خود برخوردار است. این معلمان حرفه‌ای باور دارند که تدریس یک جریان پژوهشی است و آنها با تفکر می‌توانند در فرآیند یاددهی - یادگیری تأثیرگذار باشند و به عنوان یک صاحب‌نظر اظهار نظر نمایند (چاپچی و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۰۹). شواهد روزافزون آثار مثبت شغلی و فردی را در کارورزان و معلمانی که با اقدام‌پژوهی درگیر هستند نشان می‌دهد. اقدام‌پژوهی فرصت‌هایی را برای معلمان فراهم می‌کند تا دانش و مهارت‌های لازم را در روش‌های تحقیق و به کارگیری آنها حاصل نمایند و نسبت به امکانات و انتخاب‌ها، برای تغییر آگاه‌تر شوند، معلمانی که در اقدام‌پژوهی مشارکت می‌کنند نسبت به اقدام خود منتقدتر و متفکرترند (اسمیت و سلا^۲، ۲۰۰۵، ص ۳۰۴). در همین ارتباط وینتر^۳ (۱۹۸۹) می‌گوید: معلمان درگیر با اقدام‌پژوهی نسبت به روش‌ها و ادراک و فهم‌شان از امور دقیق‌تر هستند و رویکرد کلی آنها نسبت به فرآیند تدریس فکورانه‌تر است (ص ۴۵). اقدام‌پژوهی راهی برای حمایت درک معلمان از برنامه درسی، آموزش خواندن و نوشتن و تدریس آن به دانش‌آموزان است. اگر معلمان تشویق شوند که یک رویکرد انتقادی و تجربی در مورد کلاس‌های خود داشته باشند، تغییرات را بیشتر خواهند پذیرفت. هم‌چنین اگر درباره‌ی مسائل کلاس خودشان پژوهش کنند، ترغیب

¹ - Clifford

² - Smit & Sela

³ - Winter

می‌شوند که اقدام پژوهی شوند و این فرآیند به تغییرات عملکرد تدریس منجر می‌شود (لیساک^۱، ۲۰۰۴، ص ۸۶). اقدام پژوهی فرآیندی است که در آن مشارکت‌کنندگان عملکرد آموزشی خود را به طور منظم و دقیق بررسی می‌کنند و از روش‌های پژوهشی آن استفاده می‌کنند و بر فرضیات زیراستوار است:

- معلمان و مدیران روی مسائلی که شناسایی می‌کنند، بهتر کار می‌کنند.
- معلمان و مدیران زمانی که درگیر بررسی کار خود می‌شوند و راه‌های متفاوت را مورد ملاحظه قرار می‌دهند، اثربخش‌تر می‌شوند.
- معلمان و مدیران یکدیگر را با کار و فعالیت مشارکتی در توسعه حرفه‌ای کمک می‌کنند (فرانس، ۲۰۰۰، ص ۱).

تحقیق عملی به عنوان فرآیند مطالعه موقعیت کلاس یا مدرسه واقعی برای فهمیدن و بهبود بخشیدن به کیفیت عملکرد یا آموزش و یک روش سیستماتیک و منظم برای مشاهده عملکرد یا کشف یک مسأله و شیوه‌ی عمل احتمالی معلمان است. اقدام پژوهی نوعی از پژوهش است که از قبل برنامه‌ریزی و سازمان داده می‌شود و با دیگران به اجرا گذاشته می‌شود (جانسون^۲، ۲۰۰۲، ص ۱۴).

سلوود و تیونینگ^۳ (۲۰۰۵) تأثیرات اقدام پژوهی در مؤسسات آموزشی را در ۶ سطح مطرح کرده‌اند:

- ۱- توسعه دانش آموز (بهبود یادگیری دانش آموز) ۲- توسعه کارکنان (توسعه حرفه‌ای فردی، ارتقاء جنبه‌های خاصی از عملکرد و افزایش آگاهی) ۳- توسعه گروهی (کار هماهنگ در گروه‌های سنی یا در زمینه‌های پژوهش برای ملاحظه و تدوین جنبه‌هایی از پیشرفت) ۴- توسعه سازمانی (بررسی فرآیند مدیریت و اداره سازمان و متقاعد کردن مدیریت برای تغییر و نیاز به سرمایه‌گذاری) ۵- توسعه اجتماعی (بهبود یادگیری دانش آموز خارج از مدرسه، به کار بردن تجارب اجتماعی و خانوادگی) ۶- توسعه اجتماعی - آموزشی گسترده‌تر (انتشار گزارش‌ها و ارتقاء گسترده‌تر دانش) (ص ۵).

در رویکرد اقدام پژوهی معلم به طور فعال و متفکرانه وارد چرخه‌ی پژوهش می‌شود، و عمل آموزشی خود را شخصاً و به یاری همکاران خود مورد پژوهش قرار می‌دهد. بنابراین ضمن مفید بودن یافته‌هایی که برخاسته از مسائل و نیازهای مستقیم و فوری و ضروری معلمان است، خود معلم بالنده شده، رشد می‌یابد و بینش علمی در بدنه آموزش و پرورش زنده و فعال می‌شود و اثربخشی و کارایی در نظام آموزشی گسترش پیدا می‌کند (کریمی، ۱۳۷۹، ص ۷). آنچه مسلم است، اقدام پژوهی موجب پویایی و رشد معلمان می‌گردد.

^۱ - Lisak

^۲ - Johnson

^۳ - Selwood & Twining